

Daendels' duifje

Inzending voor de prijsvraag
Vul de hiaten in Keetjes leven
uitgeschreven in 2017 door de
Koninklijke Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen

Haarlem, 1 september 1818

Juffrouw Hodshon zat alleen in haar erkerkamer en keek uit over het Spaarne. Toen de huisknecht binnenkwam met de kranten, verstijfde ze even. Ze wist wat ze zou vinden, want het gerucht had haar al bereikt: Daendels was dood. Toch schrok ze toen ze het bericht las.

Ze had hem al ruim twee jaar niet meer gezien. In januari 1816 had hij hier nog naast haar op de *chaise longue* gezeten, de dag voor zijn vertrek naar Afrika. De koning had hem tot gouverneur-generaal van de Goudkust benoemd. "Om geen last van me te hebben in Nederland", had Daendels geschamperd. In al die jaren dat zij elkaar kenden, was zij hem vaak achterna gereisd, zelfs naar Java, maar de reis naar de Goudkust had ze niet meer aangedurfd, ook al vroeg hij in zijn brieven steeds dwingender om haar komst. Nu was het te laat: hij was op 2 mei gestorven in Fort Elmina, geveld door de malaria. Het had bijna vier maanden geduurd voordat het bericht Nederland bereikte.

Ze keek naar zijn portret, tegenover haar aan de muur. Bij dat afscheid had hij het voor haar meegenomen. Hij was toen 53, nog steeds een heel knappe man. Haar bezoekers hadden wel eens voorzichtig geïnformeerd naar dat schilderij dat daar zo prominent hing. Ze had zich er altijd uit weten te redden door te zeggen dat zij Daendels bewonderde als de grootste van de patriotten. Dat werkte altijd, want iedereen wist hoe fanatiek zij als jonge vrouw hun zaak had gesteund.

Dat was lang geleden: ze was nu bijna vijftig. Ze voelde aan het medaillon dat zij aan een lange gouden ketting droeg, vijfmaal om haar hals geslagen. Er stond een vrijheidsboom op. Dat was uitdagend geweest toen zij het medaillon als jong meisje was gaan dragen, in 1786. Die boom, eens het symbool van de Amerikaanse kolonisten die in Boston de wapens hadden opgenomen tegen de Engelsen, was in Europa overgenomen door allerlei bewegingen die zich tegen de gevestigde orde keerden. In de Republiek was dat vroeg gebeurd, lang voor de bestorming van de Bastille in Parijs. Het verzet tegen de stadhouder was snel gegroeid en in de zomer van 1786 leek zijn positie zwak. Maar een jaar later was de hoop van de patriotten vervlogen: Pruisische troepen waren binnengevallen en hadden het gezag van Willem V met geweld hersteld. De Prinsgezinden liepen toen weer zelfverzekerd rond, veel patriotten waren naar Frankrijk gevlucht, maar juffrouw Hodshon - Keetje voor haar *intimi* - bleef demonstratief haar vrijheidsboom dragen. Nu, dertig jaar later, was het medaillon opnieuw een provocatie. De zoon van die verguisde stadhouder zat als Koning Willem op de troon en de meeste patriotten likten zijn hielen, wilden maar wat graag in zijn nieuwe adelstand worden opgenomen en probeerden de sporen van hun revolutionaire verleden zo goed mogelijk te wissen. Keetje vond hun opportunisme beschamend. Zij hield vast aan haar politieke overtuiging en droeg nog steeds iedere dag trots haar medaillon met de vrijheidsboom.

Ze draaide het om. Aan de achterkant zat een pastelportretje waar ze elke dag wel een paar keer naar keek. Een jonge man met een opstaande witte boord in een flamboyante zeegroene rok. Priemende, bruine ogen, lang donker haar: zo zag Daendels er uit in 1786, als jong advocaat. Hij was zo knap geweest, ze had aan de grond genageld gestaan toen hij haar dat jaar in Utrecht zomaar had aangesproken.

De Utrechtse patriotten hadden aangekondigd dat zij het recht van de stadhouder om leden van de vroedschap te benoemen, niet meer erkenden. Zij hadden zelf leden aangesteld. Toen Willem V zich klaar maakte om militair in te grijpen, hadden patriottische genootschappen in het hele land vrijwilligers naar Utrecht gestuurd. Keetje was toen meegekomen met het Haarlemse detachement, als jongste lid - ze was nog geen 18 - van het patriottische vrouwencomité. Toen de Haarlemse dames in Utrecht waren gekomen, was ze in een grote, vrolijke menigte opgenomen. Het was

opwindend geweest: de sfeer van revolutie hing in de lucht, alles zou anders worden. Iemand had haar toen die knappe man aangewezen: "Dat is Henk Daendels uit Hattem." Ze kende het verhaal: toen de stadhouder de vroedschap van Hattem had willen laten inkrimpen en Prinsgezinden als schepenen had willen benoemen, had Daendels, zelf de zoon van een schepenen en stadssecretaris, opgeroepen tot verzet. Hij was nog maar 23, maar had de leiding genomen toen het stadje in staat van verdediging werd gebracht. De troepen van de stadhouder hadden korte metten gemaakt met dat revolutietje. Daendels was weggevlucht uit zijn geboortestad en had zich bij de patriotten in Utrecht gevoegd. Die behandelden de jonge advocaat met ontzag: zijn roem was gevestigd.

Toen had hij daar opeens voor haar gestaan! Ze hadden gepraat over de omwenteling die komen moest, over zijn jeugd in Hattem en zijn rechtenstudie in Harderwijk, over mensen die hij kende in Haarlem, haar enthousiasme voor de zaak van de patriotten. Hij was geestig en charmant en ze vond het opwindend dat hij met haar flirtte. Nog nooit had hij zo'n mooi meisje gezien, zei hij. Ze waren samen gaan eten in de herberg aan de Nieuwe Gracht waar hij was ingekwartierd. Tegen de dames van het comité had ze gezegd dat ze een tante ging opzoeken. Dat hadden ze duidelijk niet geloofd, maar ze hadden haar lachend laten gaan. Aan tafel in de herberg had Daendels haar het hof gemaakt, zij had honderduit gepraat, gelachen, veel moezelwijn gedronken en opeens wist ze het: ze was verliefd. Haar voogden leken heel ver weg en die saaie, nette Haarlemse jongens die haar achterna liepen, waren niet te vergelijken met de stoere Daendels die tegenover haar zat. Ze waren in bed geëindigd en ze had het heerlijk gevonden.

Maar de volgende ochtend was hij weggeroepen: hij moest zich aansluiten bij de patriottische troepen in Amersfoort die zich voorbereidden op een treffen met de stadhouder. Haastig hadden ze afscheid genomen. "Dag lief duifje!", had hij nog geroepen en toen was hij weg. De volgende dag was zij met het comité in de trekschuit teruggevaren naar Haarlem, via Nieuwersluis en Amsterdam. Een week later was er in Haarlem een pakje voor haar bezorgd. Daarin zat dat mooie medaillon en een heel kort briefje: "Denk aan mij, ik kom terug en trouw met je! H."

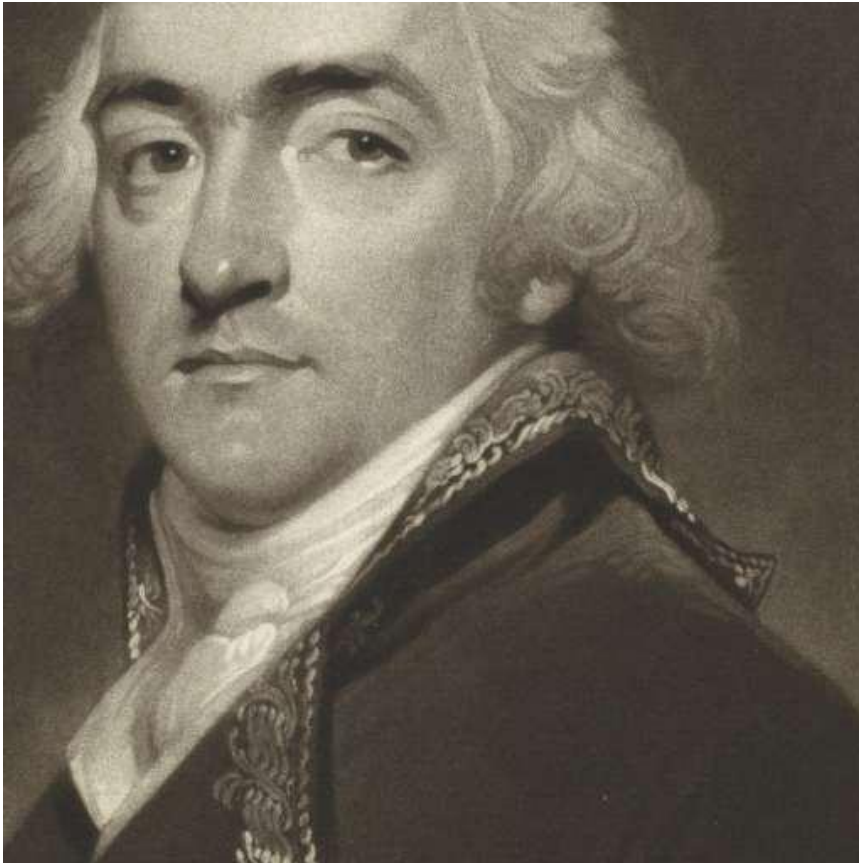
Ze las het krantenbericht nog een keer. Toen liep ze naar haar secretaire en trok een la open. Er lagen daar honderden brieven, in bundeltjes met verbleekte linten eromheen, één voor elk jaar van hun lange relatie. Nu Daendels dood was, zouden zijn kinderen die brieven vast opvragen, bedacht ze. Dat nooit! Daendels' kinderen wisten van zijn relatie met haar, maar zij mochten niet lezen wat hij haar had geschreven. Haar besluit stond vast: ze zou de brieven nog één keer door haar handen laten gaan en dan zou zij ze verbranden in de haard.

***

Na hun afscheid had Daendels bij Utrecht gevochten. Daarna was hij naar Zwolle getrokken waar hij plannen had gemaakt voor de herovering van Hattem. Keetje had hem er vele malen opgezocht en was dan steeds weer dagenlang weggebleven uit Haarlem. De verklaringen die ze gaf voor haar afwezigheid, waren helemaal niet overtuigend, maar niemand had de echte reden geraden. Toen de Pruisen het land waren binnengevallen, had Keetje de patriotten met een groots gebaar gesteund: zij had twee kanonnen betaald. Daendels had meegedaan aan de verdediging van Amsterdam. Ze had hem daar nog even gezien, maar daarna was hij verdwenen en hoorde ze niets meer van hem. Zo begon een lange, zwarte periode in haar leven. Daendels schreef haar niet meer. Ze liet overal navraag doen. Iemand uit Hattem meende gehoord te hebben dat Daendels getrouwd was en de Republiek had verlaten. Ze had lang gehuild die nacht, voelde zich een dom gansje, was boos dat ze van hem bleef houden, tegen beter weten in.

Drie jaar had ze hem niet gezien. Toen was er een brief van hem bezorgd, verstuurd in Noord-Frankrijk. Daendels schreef dat hij in augustus 1787 in het geheim in Duitsland was getrouwd met een meisje uit Hattem, Aleid van Vlierden. Ze waren samen in Frankrijk gaan wonen waar hij zich had

aangesloten bij de uitgeweken patriotten. Hij was voor eeuwig verbannen uit Gelderland en veroordeeld tot symbolische onthoofding. Aleid en hij leefden in armoede en hij vroeg Keetje nu schaamteloos om geld. Maar hij schreef ook dat hij haar wilde zien, spijt had van zijn overhaaste huwelijk en dat hij zich de gevangene van Aleid voelde. Hij had met Keetje willen trouwen, maar toen Aleid vertelde dat ze zwanger was, kon dat niet meer: hij zat vast. Hij was ongelukkig in zijn huwelijk, hoopte dat Keetje hem kon vergeven en vooral: dat ze hem wilde opzoeken, ook als ze geen geld zou meenemen.

Charles Hodges, *Generaal Daendels* (detail), 1795

Keetje had gearzeld, maar niet lang. Ze was naar Frankrijk gereisd en had in Duinkerken een huis gehuurd waar Daendels haar vaak opzocht. Hij noemde haar weer “mijn duifje” en ze was snel teruggevallen in die rol. Ze had Aleid ontmoet, die al vier kinderen had gekregen - het zouden er uiteindelijk vijftien worden - waarvan er nog maar één in leven was. Vaak aten ze 's avonds met z'n drieën. Aleid dacht dat Keetje niet meer was dan een rijke, jonge vrouw, de mecenas van de gevluchte patriotten: Keetje schonk grote bedragen voor uniformen, geweren en proviand. Dat zij deel uitmaakte van een *ménage à trois*, had Aleid niet in de gaten. In Haarlem raakte men eraan gewend dat juffrouw Hodshon vaak op reis was. Als zij wel in de stad was, hield zij huwelijkskandidaten af en onttrok zij zich vaak aan sociale contacten. Men vond haar vreemd, maar accepteerde dat zelfgekozen isolement.

Zo was het jaren doorgedaan. Daendels had een bedrijf in de buurt van Duinkerken, hij handelde in geweren. In 1792 was hij officier in het Franse leger geworden. Hij deed in februari 1793 mee met de mislukte aanval van Dumouriez op de Republiek. Het jaar daarna had hij veel gevechtservaring opgedaan en hij was snel opgeklommen: op zijn 32ste was hij brigade-generaal. Eind 1794 was hij terug in de Republiek, met het Bataafse Legioen in het leger van Pichegru. Ze was hem gaan

opzoeken toen hij in Maarssen gelegerd lag. Hij had haar laten weten dat hij was ingekwartierd bij de weduwe Franco Mendes op de buitenplaats Spruytenburg in Maarssenveen.

Keetje kende die lieve mevrouw Mendes goed uit Amsterdam waar zij haar vaak had opgezocht in haar grote huis op de Nieuwe Herengracht. De Mendes familie was Oranjegezind, zoals veel Portugese joden, maar het politieke meningsverschil was nooit een punt tussen hen geweest. Mevrouw Mendes wist waar Keetjes sympathieën lagen, maar maakte haar daarover nooit een verwijt. Keetje had haar een briefje gestuurd met de vraag of ze een paar dagen op Spruytenburg mocht komen en had er bij verteld dat ze de jonge generaal Daendels goed kende. Ze had een hartelijk antwoord gekregen en zo had ze in januari 1795 weer enkele dagen met Daendels onder hetzelfde dak mogen doorbrengen.

Adriaan Lelie, *Generaal Daendels neemt afscheid van luitenant-kolonel Krayenhoff*
(Maarssen, 18 januari 1795)

Toen waren de Franse en Bataafse troepen richting Amsterdam vertrokken. Mevrouw Franco Mendes was die dag binnen gebleven, maar zij had Keetje de sleutel gegeven van de koepel die bij het trekpad langs de Vecht stond. Daar had Keetje de lange stoet zien langstrekken, urenlang. Het was koud, het woei hard, de grond was besneeuwd en bevroren, de paarden gleden vaak uit, de soldaten vloekten. Ze hoorde de Fransen kankeren dat die Hollanders zelf maar een revolutie moesten maken: waarom zouden zij in dit kikkerland voor hen vechten? Daendels had zij herkend zodra hij de bocht omkwam: hoog te paard, een grote steek op zijn hoofd met een rood-wit-blauwe kokarde, een lange cape om de schouders, die achter hem wapperde in de wind. Hij had haar vrolijk

gegroet toen hij haar zag staan in de koepel en ze had hem nog lang nagekeken, totdat hij bij Cromwijck om de bocht verdween.

Ze was nog een paar dagen op Spruytenburg gebleven en was toen weer teruggevaren naar Haarlem. Daar kwam ze in een nieuwe wereld: voor het stadhuis stond de vrijheidsboom, de stadhouder was gevlucht en het land heette nu de Bataafse Republiek.

Charles Hodges, *Cornelia Catharina Hodshon*, ca. 1796

Daendels ging na de omwenteling met zijn gezin in Hattem wonen; zijn eeuwigdurende verbanning gold niet meer. Later was hij naar Den Haag verhuisd. Hij en Keetje zagen elkaar toen heel vaak, meestal in het prachtige huis dat zij aan het Spaarne had laten bouwen. Ook Pichegru had haar daar opgezocht. Zij had zich in die tijd door Hodges laten portretteren. Dat portret had zij aan Daendels gegeven; zelf hield zij een kopie. Daendels had haar later verteld dat het medaillon op haar portret hem steeds weer deed denken aan het begin van hun relatie, die mooie zomerdag in Utrecht, nu tien jaar geleden.

Daendels had zich gemengd in de felle discussies over de toekomst van de Bataafse Republiek en hij had een grote rol gespeeld bij de twee staatsgrepen van 1798. Keetje zag hem zo vaak het maar kon, maar ze was wel voorzichtig: om geen argwaan te wekken bleef ze contact houden met haar familie en kennissen in Haarlem. In de zomer van 1798, vlak na de tweede staatsgreep, had ze zelfs een vakantiereisje met een stel Haarlemmers naar Kleef gemaakt. Het gerucht dat Mlle. Hodshon nog op zoek was naar een echtgenoot, sprak zij nooit tegen. Die brave Wim van Vollenhoven, die mee was naar Kleef, leek te denken dat hij een goede kans maakte. Hij had zich vreselijk uitgesloofd tijdens dat Duitse reisje, maar zij had zijn avances afgehouden. Dat ze hem een sullig jongetje zonder levenservaring vond, had ze wijselijk niet laten merken.

***

Keetje bladerde nu door de brieven uit 1799. De invasie in Noord-Holland had grote gevolgen gehad voor hen allebei. De Bataafse en Franse troepen hadden verbazend effectief gevochten tegen de Russen en Engelsen. De geallieerden hadden zich moeten terugtrekken, maar de verliezen van de verdedigers waren enorm geweest. Keetje had bijna haar hele huis beschikbaar gesteld als hospitaal toen na de gevechten bij Bergen en Castricum een groot aantal gewonden aankwam in Haarlem. Zij hielp zelf waar het maar kon en kreeg de bijnaam "de engel van het Spaarne". Daendels had na afloop zware verwijten gekregen over zijn rol bij de ontruiming van Den Helder, er was zelfs van verraad gesproken. Het was een hard gelag voor hem geweest. Hij voelde zich miskend, had eerst onbetaald verlof genomen en later ontslag uit het leger. Hij was toen als herenboer gaan wonen op het landgoed De Dellen bij Elburg waar hij een groots project opzette om de hei te ontginnen. Daar was de *ménage à trois* opnieuw begonnen. Aleid leek nu *wel* te begrijpen wat er aan de hand was. Keetje was in die tijd zelden in Haarlem geweest. Meestal was ze in Elburg, waar zij een huis had gekocht. Daendels zag haar daar zo vaak dat de stapeltjes brieven uit die jaren dun waren.

Er was nog wel een dikke stapel brieven uit 1808. Lodewijk Napoleon had Daendels eind 1807 benoemd tot gouverneur-generaal van Indië. Hij was in 1808 in Batavia aangekomen en was daar heel voortvarend aan de slag gegaan. Keetje wist nog goed hoe vreselijk zij hem had gemist die eerste maanden na zijn vertrek. Zij had zich heel eenzaam gevoeld in haar grote huis. Het was haar uiteindelijk te veel geworden. Ze had passage geboekt op een schip naar Batavia en was daar gaan wonen in een prachtig huis met veel bedienden. Daendels had zijn gezin achtergelaten in Nederland, maar hij was niet alleen. In Buitenzorg had hij zijn geliefde, een mooie Bantamse prinses geïnstalleerd. Dat wist Keetje uit zijn brieven, maar zij was niet beducht voor die concurrentie. Zo was er voor de derde keer een *ménage à trois* ontstaan. Keetje keek nu terug op die jaren in Batavia als de gelukkigste van haar leven.

In Haarlem hield het personeel haar huis in bedrijf zonder dat het ooit echt gebruikt werd. Keetje had haar familie en kennissen geschreven dat zij gegevens verzamelde over de oude boeddhistische tempels op Java. Dat was ook zo, maar geruchten over hoe vertrouwelijk Mlle. Hodshon leek om te gaan met de gouverneur-generaal vonden hun weg terug naar het vaderland. Daendels kwam daardoor in een lastige positie en Keetje besloot dat zij niet op Java kon blijven. In 1809 was zij met pijn in het hart teruggereisd naar Holland. Het was haar heel zwaar gevallen, want zij dacht dat Daendels nog wel jaren in Batavia zou blijven.

Toen ze zich thuis weer had geïnstalleerd, had ze besloten dat ze zich niet meer zo afzijdig zou opstellen. Ze stortte zich in het doopsgezinde liefdadigheidswerk, gaf veel geld aan goede doelen en liet zich benoemen als regentes van het Wijnberghofje. De wekelijkse rapporten van de binnenmoeder van dat hofje waren haar snel gaan vervelen: er veranderde zelden iets in het leven van de bejaarden. Ze voelde zich oud en mislukt: een rijke vrouw van 40, ongetrouwd en sociaal nog steeds geïsoleerd, met een passie voor een man die aan de andere kant van de wereld woonde en die ze misschien nooit meer zou zien. Ze gaf een enkele keer een ontvangst, maar haar hart lag er niet in.

Men wist haar wel te vinden. Wie geld nodig had, klopte bij haar aan en toen Lodewijk Napoleon aankondigde dat hij Haarlem zou bezoeken, vroeg het stadsbestuur of haar huis mocht worden gebruikt voor de ontvangst van de koning. Die receptie in juli 1809 was schitterend geweest. Ze speelde opeens een hoofdrol, hoewel de meeste aanwezigen haar nauwelijks kenden. Haar optreden was een groot succes. De koning vond haar charmant en had in zijn onbeholpen Nederlands uitvoerig met haar gepraat over haar onderzoek op Java. Toen twee jaar later de geboorte van de zoon van de keizer werd gevierd, in maart 1811, had zij het grote huis prachtig geïllumineerd. Maar de geboorte van dat jongetje liet haar koud. Zij vierde iets heel anders: zij had toen net gehoord dat Daendels zou terugkomen uit Indië.

Toen Napoleon zijn broer opzij had geschoven en Nederland had ingelijfd in zijn keizerrijk, was Daendels teruggeroepen uit Indië. In mei 1811 had hij zijn functie in Batavia neergelegd. Toen hij terug was in het land, kreeg hij in oktober het bevel over een Franse divisie en in 1812 vertrok hij met de *Grande Armée* naar Rusland. Hij had gevochten bij de Berezina en had in Polen de vesting Modlin verdedigd tegen de Russen. Keetje was hem niet gevolgd tijdens die vreselijke veldtocht. In die tijd was zij vaak in Haarlem. Maar toen Daendels in juni 1814 teruggekomen was, had hun relatie weer de oude vorm gekregen. Het was niet altijd makkelijk geweest: Daendels gaf enorm veel uit, maakte overal schulden en klopte steeds weer bij haar aan als hij geld nodig had. Hij had zijn diensten aangeboden aan de nieuwe Oranjevorst, maar die vertrouwde hem niet. Zo moest Daendels anderhalf jaar werkloos en gefrustreerd toekijken hoe anderen roem behaalden bij Waterloo en hoge functies kregen in het nieuwe koninkrijk. Met Aleid had hij weinig contact, maar hij was heel vaak te vinden in Keetjes huis.

Die nieuwe periode van geluk had maar kort geduurd. Ze had hem niet moeten laten gaan naar de Goudkust!, dacht zij nu. Zij las hier en daar in zijn brieven uit die laatste twee jaar. Hij kon zijn organisatietalent niet goed kwijt in Elmina. Met zijn tomeloze energie was hij wel weer allerlei projecten begonnen, maar de Goudkust was niks vergeleken met Indië. Hij was nooit gelukkig geweest in Afrika en in elke brief schreef hij dat hij haar miste.

Keetje betreurde die laatste jaren. Maar Daendels had haar heel gelukkig gemaakt. Zij had geen spijt van haar impulsieve gedrag toen in Utrecht als zeventienjarig meisje. Het was mooi begonnen en het was mooi gebleven, meer dan dertig jaar lang. Keetje rechtte haar rug en nam de stapeltjes brieven mee naar de haard. Haar echte leven ging niemand wat aan. Een kwartier later waren de brieven een hoopje as geworden.

Naschrift

Het weinige dat we van Keetje weten, staat in het mooie boek dat Els Kloek en Maarten Hell over haar hebben geschreven. Over Daendels is juist heel veel bekend en die biografische gegevens zijn zo makkelijk te vinden dat voetnoten hier niet nodig zijn: waar de grens tussen feit en fictie ligt, is bijna overal duidelijk.

Dat in de loop van ruim twee eeuwen duizenden mensen vertederd naar Keetjes portret hebben gekeken zonder de symboliek van de vrijheidsboom op te merken, is merkwaardig. Koning Willem-Alexander draagt als Protector van de Hollandsche Maatschappij een oranje das met in de voering een afbeelding van dat portret. Nu we de betekenis van het boompje op Keetjes medaillon kennen, weten we dat de koning binnen in die das een markant patriottisch symbool draagt. De ironie daarvan zal hij als historicus ongetwijfeld waarderen.

De relatie tussen de twee hoofdpersonen is verzonnen, net als Keetjes lidmaatschap van het Haarlemse damescomité, haar ontmaagding in een Utrechtse herberg, steun aan de uitgeweken patriotten, laatdunkende mening over Willem van Vollenhoven en haar rol in die driehoeksverhoudingen in Frankrijk, Nederland en Indië. Ook haar relatie met de eigenares van Spruytenburg is fictief, maar mevrouw Franco Mendes zelf, haar buitenplaats aan de Vecht en grachtenhuis in Amsterdam zijn historisch, evenals Daendels' aanwezigheid in Maarssen in januari 1795. Dat de huidige bewoners van die buitenplaats vaak in Keetjes Haarlemse huis komen omdat zij beiden tot de Hollandsche Maatschappij behoren, is heel curieus, maar wel een feit. De werkelijkheid is vaak vreemder dan fictie: wie denkt dat die Bantamse prinses natuurlijk verzonnen is, heeft het mis. Daendels heeft zijn vele afstammelingen in Indonesië aan haar te danken.